

Луценко Юрій Анатолійович,
науковий співробітник УНМЦ
практичної психології і соціальної роботи

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

«Україна має забезпечити виконання положень конвенції ООН про права дитини та рекомендацій Комітету ООН з прав дитини, викладених у Заключних спостереженнях за результатами заслуховування звіту України про виконання Конвенції у 2011 році в повному обсязі»

Уповноважений Президента з прав дитини М.Кулеба

До основних міжнародних документів, які Україною ратифіковані (або до яких Україна приєдналася), відносяться:

- Конвенція ООН про права дитини;
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії;
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах;
- Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182;
- Конвенція про кіберзлочинність;
- Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей;
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей;
- Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей;
- Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про

утримання;

- Конвенція про контакт з дітьми;
- Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми;
- Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом;
- Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута);
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Загальні принципи дотримання прав людини викладені у змісті **Загальної декларації прав людини**, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Захищаючи права дітей, соціальні педагоги можуть апелювати до змісту статті 3 *«Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність»*, статті 5 *«Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання»*, п.2.статті 25 *«Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом»* та статті 26 *«1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. 2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод... 3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей»*.

В 1991 році Україна ратифікувала **Конвенцію ООН про права дитини**, взявши тим самим на себе зобов'язання про її виконання. З того часу політика держави у царині охорони дитинства, дотримання прав дітей

вибудовується з урахуванням змісту статей вказаної Конвенції та інших міжнародних документів. Держави-учасниці повинні забезпечувати систематичний моніторинг дотримання прав дітей та вживати невідкладних заходів у якості реакції на факти їх порушення. У 2011 році Україна звітувала перед Комітетом ООН з прав дитини в Женеві щодо виконання основних положень Конвенції ООН Про права дитини. Цьому передував моніторинг дотримання прав дитини, який здійснювався як зі сторони держави, так і зі сторони неурядових організацій. Коаліцією неурядових організацій «Права дитини в Україні» було організовано та здійснено вивчення питання дотримання прав дітей в Україні, які в узагальненому вигляді були представлені до вказаного Комітету у вигляді документа **«Альтернативний звіт про реалізацію Україною положень Конвенції ООН про права дитини за період 2002 – 2008 роки»**. Зі змістом вказаного документу можна ознайомитись за посиланнями: http://www.childrights.in.ua/Alternativnii_zvt_pro_realzacju_Ukranoju_polozen_Konvenc_OON_pro_prava_ljudini

Хоча інформація державного та альтернативного звіту різниться за багатьма аспектами і показниками, спільним для вказаних документів є загальний висновок – права дитини в Україні не дотримуються в повній мірі або порушуються у багатьох сферах дитинства. Комітетом ООН було надіслано **Заключні спостереження щодо стану з дотримання прав дитини** та вибудовування державної та громадської політики задля покращення ситуації, що склалася з дотриманням прав дітей. Положення вказаних Заклучних спостережень мали стати орієнтиром для забезпечення прав і свобод дітей в Україні на наступний період.

«Комітет закликає Державу-учасницю вжити усіх необхідних заходів для забезпечення виконання тих рекомендацій із Заклучних спостережень до другої періодичної доповіді відповідно до Конвенції про права дитини та до першої доповіді відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, які не були реалізовані, або реалізовані недостатньо, у тому

числі – рекомендації стосовно розподілу ресурсів, збору даних, гармонізації національного законодавства з положеннями Конвенції та її Факультативних протоколів, катувань та жорстокого поводження, адміністрування ювенальної юстиції, дітей, позбавлених сімейного середовища, сексуальної експлуатації та насильства, дітей з національних меншин, а також забезпечити адекватне подальше виконання рекомендацій, що містяться у цих Заключних спостереженнях».

(З повним змістом Заключних спостережень Комітету ООН з прав дитини можна ознайомитись за посиланням: http://www.unicef.org/ukraine/UN_CRC_ConcludingObservations_Ukr.pdf)

Серед численних зауважень Комітет висловлює занепокоєння з приводу низької поінформованості громади та педагогів щодо основних положень Конвенції ООН про права дитини, що, в свою чергу, негативно впливає на загальний стан дотримання прав дітей як у навчальних закладах, так і поза їх межами.

З 2013-2014 року перед Україною постали нові виклики щодо дотримання прав дітей та імплементації міжнародного законодавства у національні норми. Вивчаючи стан дотримання прав дитини в Україні Коаліція відмічає, що протягом 2013-2015 років: «... помічено брак системних досліджень ситуації з дотриманням прав дитини на державному та громадському рівнях, а також відсутність державної стратегії роботи з дітьми та істотних зусиль щодо втілення рекомендацій Комітету ООН з прав дитини. Частково це пояснюється загальною політичною ситуацією в країні, однак саме ці виклики мають змусити державу активізувати дії щодо захисту фундаментальних прав дитини та її інтересів. Водночас, ґрунтовні дослідження стосувалися переважно дотримання прав дитини в різноманітних закладах позбавлення волі, що можна пояснити розвитком Національного превентивного механізму проти катувань та його зорієнтованістю, зокрема, на дітей, а також усвідомленням державними структурами необхідності реформувати систему роботи з дітьми, що мають

конфлікт із законом».

(http://www.childrights.in.ua/Xhorchna_dopovd_pro_dotrimnija_prav_ditini_v_Ukran)

Дотримання прав дітей з інвалідністю, дітей жертв насильства, дітей, котрі втягнуті у військові дії, дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах – ось неповний список категорій учнів, котрі потребують особливого правового захисту в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Конвенція ООН про права дитини доповнюється факультативними протоколами стосовно окремих категорій дітей. Зокрема, мова йде про **Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах** (ратифікований 23.06.2004 року). Зміст вказаного Факультативного протоколу став надзвичайно актуальним для України у зв'язку з проведенням АТО у східній частині держави. Відповідно до статті 4 Факультативного протоколу, вербування або використання у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку, категорично забороняється.

Ця норма імплементована в національне законодавство України. Зокрема, Законом України “Про охорону дитинства” передбачено, що участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення або втягування дітей до збройних формувань, пропаганда війни забороняються. Водночас реальних механізмів притягнення осіб, які втягують малолітніх до незаконних військових формувань, наразі немає. Мова йде не лише про втягування дітей у військові дії, а й про вивезення дітей до сусідньої держави, їх усиновлення тощо. В умовах війни сторонами порушується виконання статті 3 Загальної декларації прав людини та відповідно статті 6 Конвенції про права дитини, щодо права на життя. За словами спікера ВР України Андрія Парубія, станом на 1 червня 2016 року, за час військової агресії на сході країни загинуло 68 та поранено 186 дітей. Водночас, колишній Омбудсман з прав дитини Юрій Павленко стверджує, що за два роки загинуло 199 і було поранено близько 500 дітей. Це свідчить про порушення

права дитини на життя.

В умовах політичної, економічної кризи та військових дій діти нерідко використовуються в проституції, порнографії або стають предметом торгівлі. Права вказаної категорії дітей закріплені в змісті **Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі людьми, дитячої проституції і дитячої порнографії**, ратифікованого Україною в 2003 році. З огляду на поширення асоціальних дії в межах навчального закладу, соціальному педагогу важливо розібратися в основних дефініціях, які викладені в статті 2 даного Факультативного протоколу, для встановлення відповідності певним фактам. Зокрема у змісті вказаної статті визначено, що:

а) торгівля дітьми означає будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування;

б) дитяча проституція означає використання дитини у діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування;

с) дитяча порнографія означає будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином в сексуальних цілях.

Права дітей-жертв злочинів, вказаних у Факультативному протоколі викладені у змісті статті 8. Головний акцент у дотриманні прав дитини полягає у найкращому забезпеченні її інтересів.

Європейський вектор розвитку України передбачає зміну соціальної практики щодо забезпечення прав окремих категорій населення в тому числі і дітей. Мова йде зокрема про забезпечення прав дітей з інвалідністю. Хоча інклюзивна освіта в системі освіти запроваджується близько 10 років, системності й однорідності вказаний процес так і не набув. У низці міжнародних документів декларуються права людей з інвалідністю, які

мають реплікуватися у норми національного законодавства. Зокрема, зразком такої практики стала ратифікація Україною **Конвенції про права осіб з інвалідністю** (набрання чинності з 06.03. 2010 року) і відповідна підготовка низки національних і відомчих законодавчих актів.

Головною міжнародною агенцією з дотримання прав дітей є Комітет з прав дитини. Його функції, повноваження, правила і процедури звернення описані в змісті Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень. Зміст даного документу важливий у випадку підготовки і подання звернень до вказаного Комітету.

Одним з важливих рекомендацій Комітету ООН з прав дитини є долучення дітей у якості основних респондентів під час вивчення питань щодо дотримання їх прав в Україні. При плануванні та організації моніторингових досліджень в рамках навчального закладу соціальний педагог повинен врахувати таку рекомендацію.

Посилання на використані джерела:

1. Загальна декларація прав людини
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конвенція про права дитини
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b09
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_160/para2#n2
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах
http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_795
6. Основні міжнародні і національні документи щодо захисту прав дитини розміщені на сайті Уповноваженого ВР України
<http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/child/legislation/international-law/>